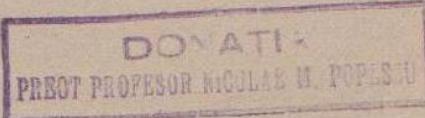

ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECTIUNII ISTORICE
SERIA III TOMUL XXII MEM. 24

CEA MAI VECHE MENTIUNE A DACIEI ÎN TIPAR

DE

CONSTANTIN I. KARADJA

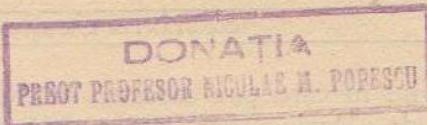

517

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, BUCUREȘTI 1940

0.25.877/963

II 34.832

CEA MAI VECHE MENTIUNE A DACIEI IN TIPAR

DE
CONSTANTIN I. KARADJA

Până acum reușisem a stabili că prima mențiune tipărită despre Români « Walachi » se găsește într'o epistolă a lui Pius II din Wien-Neustadt, trimisă Duce lui Philipp Maria Visconti de Milano la 13 Decembrie 1444, în care Papa de mai târziu relatează înfrângerea creștiniilor dela Varna, scrisoare care, deși circula în manuscris ca și celealte ale învățatului Aenea Silvius, nu fu însă tipărită decât în jurul anului 1472 de Arnold Theroenen la Colonia¹⁾.

Intr'un singur exemplar, la Biblioteca Statului din München, s'a păstrat însă o mult mai veche mențiune a Daciei, chiar în una din primele tipărituri existente.

Este vorba de vestitul « *Türkenkalender* » din anul 1454, « *Eyn manung der cristenheit widder die durken* »²⁾ lucrare de importanță pentru istoria tiparului. Din acest punct de vedere a și fost studiat cu atenție de Arthur Wysz³⁾, J o h s N e u h a u s⁴⁾ și alții, fără să se fi observat totuși că are un interes deosebit și pentru noi Români.

¹⁾ Hain-Copinger 212 si 212 a, Voullième-Köln 968. Cf. lucrarea noastră: « Die ältesten gedruckten Quellen zur Geschichte der Rumänen » în Gutenberg Jahrbuch 1934, p. 116. Tipăritura este cunoscută în 16 exemplare, toate în biblioteci publice din apus, afară de cel din biblioteca dela Grumăzești.

²⁾ Hain 10.741.

³⁾ Der *Türkenkalender für 1455. Ein Werk Gutenbergs*, în « Festschrift zum fünfhundertjährigen Geburtstag von Johann Gutenberg ». Mainz 1900.

⁴⁾ Das erste gedruckte Buch Gutenbergs in deutscher Sprache, Kjöbenhavn 1902. Reproduce întregul calendar în facsimile.

Pasagiul în care țara noastră este direct menționată, sub numele de « Dacia » apare la f. 2 a și b, fiind precum urmează:

Apprille

woluff cristeliche konnige allesampt Von franckrich un[d] vo[n] engelant Von castelle un[d] von nafferan Vo[n] behim und ungern Von portegal un[d] vo[n] arrugun Von cypern dacien un[d] palun Von denmarcke[n] sweden un[d] norwegen Helffent mit uwer macht de[n] turcke[n] sveige[n]

In traducere românească sună astfel:

Aprilie.

Ridicați-vă toți, regi creștini, ai Franței, Angliei, Castiliei și Navarei, ai Boemiei și Ungariei, ai Portugaliei și Aragoniei, ai Ciprului, Daciei și Poloniei, ai Danemarcei, Suediei și Norvegiei. Ajutați cu puterea voastră să învingem pe Turci.

In această chemare, autorul anonim însără multe țări despre care a auzit sau ceteit, de sigur fără a le cunoaște. In urma numeroaselor manuscrise geografice care circulau, mai ales în Italia dar și în Germania (Ptolemaeus, Solinus, Pomponius Mella, etc.) numele de Dacia nu putea fi necunoscut oamenilor culți din acea vreme.

Că nu este vorba aci de Danemarca, cum s'ar putea crede la prima vedere, se dovedește prin faptul că cele trei țări scandinave figurează și ele imediat după Polonia.

Nici nu trebuie să ne mirăm că Dacia figurează printre regate, deoarece avem și alte cazuri paralele. Menționăm numai un pasagiu din *Cronica Bossiana*, tipărită la Milano de A. Zarotus în anul 1492¹⁾ fol. f. 4.a: «(1476) Hoc anno Mahumetus ottomanus Valachie regem debellatum subiugavit», iar în Pray: *Annales Reg. Hung. II*, p. 24. Basarab este citat ca « Rex Valachorum » în 1330.

Se crede că acest calendar a ieșit din oficina lui Gutenberg, la Mainz. Este tipărit cu aceleași litere ca vestita Biblie puțin posterioară, zisă de 36 rânduri. A putut fi datat foarte de aproape, de oarece sfârșitul textului este direct inspirat de un ziar « newe mere » din Roma « Venere ante Symonis

¹⁾ Hain - Copinger 3.667, Gesamtkat. der Wiegendr. 4.952, Apponyi 1552.

et Iudee anno 54 » (24 Octombrie 1454), cedit la Frankfurt a. M. în ziua de Sf. Nicolae (6 Decembrie) din același an, precum arată un pasagiu din aşa zisa *Cronica dela Speyer*, păstrată în manuscrisul Nr. 624 din Landes-archiv dela Karlsruhe¹⁾. Deoarece ultimele rânduri ale tipăriturii conțin urarea « Ayn gut selig newe Jar », ea a fost datată în luna Decembrie 1454, în timpul pontificatului Papei Nicolaus V, menționat de altfel la începutul textului.

Ceea ce ne interesează pe noi Români în mod deosebit este însă că ziarul dela Roma, care apare în « *Türkenkalender* » într-o formă trunchiată, relatează unele evenimente petrecute nu prea departe de țările noastre, într-o campanie victorioasă a lui Joan Corvin din primăvară aceluiasi an, 1454.

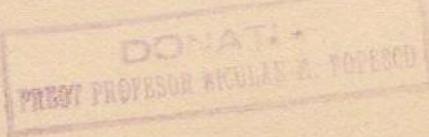
Scurt timp după cucerirea Constantinopolului, Turcii contropiră întreaga Serbie, înaintând până la granița ungară. Joan Corvin porni în contra lor. Cuceriri trei orașe, probabil Crușevăț, Pirot și Vidin²⁾, înaintând până aproape de Sofia și pricinuind Turcilor pierderi însemnate. Fiind însă prea slabî pentru a da o lovitură hotărîtoare, creștinii fură siliți să se retragă. Ridicără Dunărea în corăbii până la o insulă în Sârbia, probabil în fața Belgradului (« zu der inseln zu hereuia » = Serbia), de unde se înapoiară în Ungaria.

Cuceririle Turcilor dădură însă de gândit creștinilor din Apus. Neputința lor se arată iarăși după un secol întreg de discuții sterpe. De data aceasta fură adunați în orașul Frankfurt a. M. numeroși delegați ai electorilor și altor principi dimpreună cu mulți episcopi și reprezentanți ai orașelor libere germane, pentru a organiza o nouă cruciată. De față era și marele Aeneas Silvius, atunci episcop de Siena³⁾.

¹⁾ Cf. textul aci anexat copiat după manuscrisul original care ne-a fost pus la dispoziție, la Berlin, mulțumită amabilității bibliotecii din Karlsruhe. Întreaga cronică a fost publicată de F. I. Mone în *Quellensammlung der Badischen Landesgeschichte I*, Karlsruhe 1848.

²⁾ Cf. N. Iorga: *Geschichte des Osmanischen Reiches II*, p. 62, și *Histoire des Roumains IV*, p. 131. J. Hammer: *Geschichte*, ed. Pesth 1840, I. p. 434 și Pray: *Annales Regnum Hungariae*, Viena 1766, III. 145.

³⁾ Cuvântarea rostită de el la această adunare figurează printre *Epistolae*, v. de ex. ed. Nürnberg, Ant. Koberger 1481 (Hain 151) ep. 131.

și « omul sfânt » Joan de Capistrano însuflețind pe cei șovăitori prin cuvântări înflăcărare¹⁾.

In astfel de împrejurări se tipărește calendarul nostru, la Mainz, deci aproape de Frankfurt. Este un apel căduros adresat Papei și celorlalți suverani creștini, îndemnându-i să ridice armele în contra păgânilor. Se vindea de sigur ușor, fiind într'a-devăr de mare actualitate, servind totodată o cauză nobilă.

Ca toate tipăriturile lui Gutenberg, nu s'a executat decât într'o ediție mică, probabil într'o sută sau două de exemplare. Opusculul fiind, pe de altă parte de mică valoare întrinsecă, mai toate exemplarele se vor fi aruncat după cetire, cu excepția celui care se găsește azi la München.

Consfătuirea dela Frankfurt nu era să aducă rezultate immediate. Abia spre primăvară, 1456, după multe luni de inacțiune, pornesc, în sfârșit, spre Ungaria și fruntariile creștinătății, cetele nedisciplinate ale lui Joan de Capistrano. Alături de ostașii încercați ai bătrânlui « Guvernator » erau să învingă păgânii la sfârșitul lunii Iulie, salvând Belgradul pentru șapte decenii și oprind năvălirea Osmanilor spre Ungaria²⁾.

Această ultimă biruință a lui Ioan Corvin, urmare directă a unei propagande din care și « *Türkenkalender* » face parte, fu salutată în Apus cu nespusă bucurie. Găsim despre ea mențiuni, lungi sau scurte, în mai toate cronicile contemporane³⁾; arătă doar pentru prima dată că trușul Fatih, cuceritor al Tarigradului putea fi și el învins.

¹⁾ Cf. N. Iorga: *Geschichte des Osmanischen Reiches* II, p. 60 și Max Meli: *Enea Silvio Piccolomini Briefe*, Jena 1911, pp. XLVII și 265.

²⁾ Cf. N. Iorga: *Histoire des Roumains* IV, p. 136 și L. Kupelwieser: *Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen*, Wien 1899, p. 123 și Pray: *op. cit.* II, p. 168.

³⁾ Am găsit pasajii despre asediul Belgradului din 1456 în următoarele cronică, tipărite încă în veacul al 15-lea: *Chronica Hungarorum*, Buda, Adr. Hess 1473 « Ob-sidio arcis castri nandoralbensis », Barth. de Platina: *Vitae Pontificum Romanorum*, Venezia, Joh. de Colonia 1479 și două alte ediții incunabule, Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum*, ed. Brünn și Augsburg, A. Ratdolt 1488, Pius II: *In Europam*, Memmingen, A. Kunne, circa 1489, reprodus apoi în diferitele ediții ale cronicelor lui Hartmann Schedel și în mai multe ediții din veacul al 16-lea, Werner Rolewinck: *Fasciculus Temporum*, Colonia, A. Therhoernen 1474 și multe alte ediții, Eusebius Caesariensis: *Chronicon*, continuat de Matth. Palmerius, Venezia, A. Ratdolt 1483, Jacobus Philippus Bergomensis: *Supplementum Chronicarum*, Venezia, Bern. Benalis 1483 și multe alte ediții și în Vincentius Bellovacensis: *Speculum Historiale*, continuat la zi de un anonim, Venezia, H. Lichtenstein 1494. Exemplare din toate aceste cronică, afară bine înțeleas de prima menționată, care se poate găsi numai în facsimile, se află azi în România, la Grumăzești.

TEXT

*Cronica dela Speyer. Landesarchiv,
Karlsruhe, Ms. 624.*

Pag. 102.

- Disz sind die nüwen mere in
dem lande zu Roma und wart
gesant gein Franckfurt, alz der
Stette fründe da waren in dut-
5. schen landen von fryen und von
richen Stetten, da man zalt von
Xr geburt m. cccc und liijj jar zu
sant nyclausz dag .....
- Zu ersten alz die Türcken in der
10. Sirphie mit grosser macht gelegen
und den dispoten bisz an das
ungerisz gemercken überzogen
hant. Dar zwuschen ist der mech-
tig Caraue geneant Carman in
15. die Türkie mit macht gezogen
und hat dem Turken dry grosse
stette angewonnen und halt die
auch mit gewalt und durch der
ursach willen ist der Türcke mit
20. seiner macht usz der Sirphie ge-
flohen und wider hinder sich
gezogen in ein Stat genant zu
sant Sophie die er den Krichen
angewonnen hat und an dem
25. abzuge von der Sirphie hat er
merglichen schaden enphangen,
das im aber drutusent Türcken
erslagen sint worden:
- Item so hat der selbe Türcken
30. uff dem mere zu gerichte ein lant
gatt Rassia oder Ceruia das under
dem keiser von Constantinopol
gehorrnde ist, zu gewinnen,
fünffzig geruster schiffe, genant

*Türkenkalender din 1454, probabil
al lui Gutenberg. Staatsbibliotek,
München. Hain 10.741.*

Fol. 4 b.

Czu nuwe[n] mere[n] schribet
ma[n] uns alsus .....

.... Darzu schribt ma[n] uns
vorbas wie d'grois turke us gezo-
ge[n] was In die Sirphie mit sin
stercke Bis an dz ungers gemercke
Als balde dz d'egena[n]t cara-
ma[n] entphant Czoich er in dez
groisse[n] turcke[n] lant Und ge-
wan ym an dri stete Die er nu
gewalticlich besetzt hette Un[d]
als das dem turcke[n] vor kom[m]
e[n] ist Do zoig er snel un[d]
kurtzer frist widd' hind' sich zu
sa[n]t sophia.

Un[d] schiffet ub' mere zu der
inseln zu heruia Die dez keisz
vo[n] co[n]sta[n]tinopel was Also
ist ym begeget gar ein grosser
has Un[d] ist de[n] turcke[n] vil
folkes nidd' gelege[n] ...

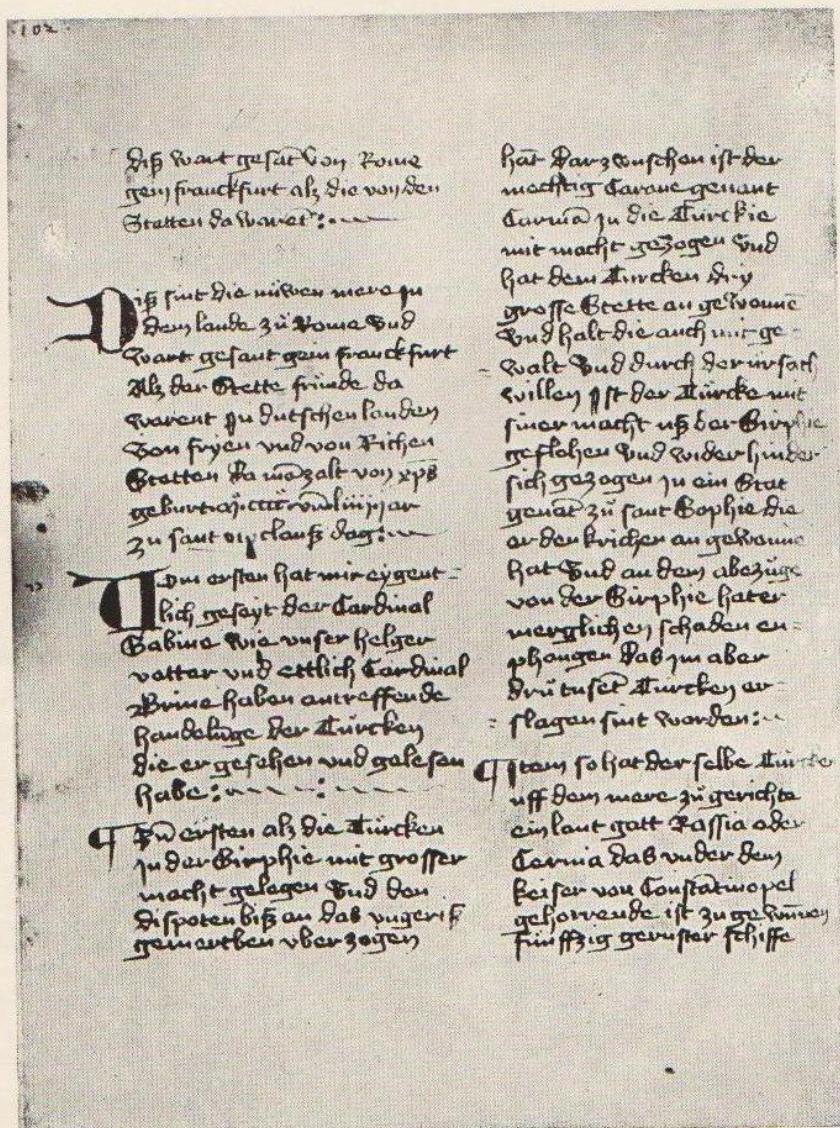
35. fustes Also sind die lude in dem
lande gewarnet gewest und haben
mit der hulffe gottes des almech-
tigen die Türcken erslagen und
schiffe behalten.

NOTE

Rând 10. Sirphie = Serbia
 » 11. dispot=Gheorghe Bran-
 covici.
 » 12. ungerisz gemercken =
 granița ungără.
 » 13. caraman = Corvin?
 » 14. Caraue = poate Grave
 sau conte.
 » 15. Carman = Corvin?
 » 16. dri stete și dry grosse
 stette = Probabil Cru-
 șevăț, Pirot și Vidin.
 Cf. Hammer: *Geschich-
 te*, ed 1840, I, pp.
 433—434.

Rând 23. sant Sophie = orașul
 Sofia, cf. Hammer, pag.
 cit.
 » 23. Krichen = Griechen,
 Grecii.
 » 30 și 31. ub' mare și uff
 dem mere=De fapt pe
 Dunăre.
 » 30. der inseln zu heruia
 = Insule pe Dunăre,
 în Sârbia.
 » 31. Rassia oder Ceruia =
 Rascia oder Servia.

Von cypern datien vñ palun Von den-
 marchē Sweden vñ norwegen hclffent
 mit uwer macht dē turcke sweigē Wff
 dinstag vor sant iorgē hochgezīt Des
 nachtes noch xii das vierde nuwe gelijc

Cronica dela Speyer. — Landesarchiv Karlsruhe Ms. No. 624 p. 102.

